

SÖZÜN BÜYÜLÜ GÜCÜ: KIRGIZ TÜRKLERİNİN DESTANLARINDA ANT PRATİKLERİ

THE MAGICAL POWER OF OATH: OATH PRACTICES IN KIRGIZ TURKS EPIC

Şule GÜMÜŞ*

ÖZ: Ant, sözün inandırıcılığını artırma ve herhangi bir konuda söz verme amacı güden, sözün kutsal gücüne dair inancı yansıtan bir uygulamadır. Antlar, birtakım nesnelere ve bazı ritüel davranışlardan yararlanarak karşdakini ikna etmek amacıyla söylenen çoğu zaman kalıplaşmış sözlerden meydana gelen ikna sözlerinden oluşmaktadır.

Diğer Türk boylarında olduğu gibi Kırgız Türklerinin inançlarında da andın önemli bir yeri vardır. Kırgız Türkleri ant içme uygulaması için “ant berüü, kasam içüü, şert bayloo” sözcüklerini kullanmaktadır. Sözün büyü gücüne inanan Kırgız Türkleri andını yerine getirmeyenlerin, yalan yere ant içenlerin Kuday ve kutsal ruhlar tarafından cezalandırılacağına inanırlar. Ant içme esnasında yaptırım gücü olduğuna inanılan birtakım ritüeller uygulanmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı kişinin kendisine kargış vererek andı sağlamlaştırmasıdır. Bunun yanı sıra kılıç yalama, yırtıcı kuşların veya vahşi hayvanların tırnaklarını yalama, bir nesneyi kertme, ayı derisinin üzerine oturup ayı kafasını ısırarak ant içme, anttan sonra kurban kesme, kuruk veya kamçı sapı üzerinden atlama, demircinin körüğü üzerine ant içme gibi pratiklere başvurulur. Ayrıca Tanrı’yı, doğa olaylarını, silahı, ata ruhlarını anne sütünü, ekmeği ve tuzu kutsal kabul eden Kırgız Türkleri bunları şahit göstererek antlarını pekiştirirler. Bununla birlikte genellikle ak boz kısrak ya da kara koyun kesip kanına ellerini bulayarak ant içme geleneği Kırgız Türkleri arasında görülmektedir. İslam’ın kabulünden sonra ise Kuran’a el basma, Kuran’ı öpme pratiği yaygınlaşır.

Kırgız Türklerinin inanç dünyasında ve sosyal hayatında yer alan bu uygulamalar destanlara da aynen yansımıştır. Bu çalışmada Kırgız Türklerinin ant ile ilgili inanışları, bu inanışlara bağlı olarak uyguladıkları ritüeller ve bunların Kırgız Türklerinin destanlarına yansımaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkleri, mitolojik inanış, ant, ritüel, destan.

ABSTRACT: Oath is an application that reflects the belief in the sacred power of the word, with the aim of increasing the credibility of the word and making promises on any subject. Oaths consist of convictions, often made up of stereotypes, in order to convince the other by taking advantage of certain objects and some ritual behaviors.

The oath has an important place in the beliefs of Kyrgyz Turks as in other Turkish tribes. The Kyrgyz Turks use the words “ant berüü, kasam içüü, şert bayloo” for the practice of swearing. The Kyrgyz Turks, who believe in the magical power of the word, believe that those who do not fulfill their oaths and who swear falsely will be punished by Kuday and the Holy Spirit. A number of rituals that are believed to have sanctioning power are practiced during ant drinking. The most common of these is to consolidate the moment by giving the person a confusion. In addition, licking swords, licking the nails of birds of prey or wild animals, snagging an object, sitting on the bear skin, biting the bear’s head, swearing after sacrifice, sacrifice, jumping over a whip

* Dr. Öğretim Üyesi – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü / Sivas - sulegezer45@gmail.com

This article was checked by Turnitin.

handle, and swearing on the blacksmith's bellows. In addition, the Kyrgyz Turks, who regard God, natural events, arms, ancestral spirits, breast milk, bread and salt as holy, reinforce their vows by witnessing them. However, the tradition of slaughtering white grizzly mare or black sheep by slaughtering their hands in blood is common among the Kyrgyz Turks. After the adoption of Islam, the practice of stepping on the Koran and kissing the Koran became widespread.

These practices in Kyrgyz Turks' faith world and social life are reflected in the epics. In this study, the beliefs of the Kyrgyz Turks regarding the oath, the rituals they apply to these beliefs and their reflections on the epics of the Kyrgyz Turks will be discussed.

Keywords: Kyrgyz Turks, mythological belief, oath, ritual, epic.

Giriş

Söz verme anlamına gelen ant, sözün kutsal gücüne olan inancı içeren bir uygulamadır. Karşıdakini ikna etmek amacıyla söylenen ve genellikle kalıplaşmış sözlerden meydana gelen ant, bir takım nesnelere yararlanılarak pekiştirilir. Bir bakıma kişinin karşısındakine garanti vermesiyle her iki tarafın da rahatlamasını sağlayan ant sözlerinin büyüdüğü bir gücünün olduğuna inanılmaktadır (İnan, 1987: 279; Bayat, 2007: 16).

Diğer Türk boylarında olduğu gibi Kırgız Türklerinin inançlarında da andın önemli bir yeri vardır. Kırgız Türkleri ant içme uygulaması için “ant berüü, kasam içüü, şert bayloo” sözcüklerini kullanmaktadır (Orozobayev, 2014: 97). Kırgız Türklerinin ant ritüellerine bakıldığında ant sözlerinin yanı sıra bu sözleri pekiştirecek bazı uygulamalara yer verildiği görülmektedir. Bunlardan en yaygın olanı kişinin kendisine kargış vererek andı sağlamlaştırmasıdır. Kırgız Türkleri kargış verme esnasında söylenen ve çoğunlukla manzum olan bu kalıp ifadeler “ant ırları” adını verir. Ant ırlarının içeriğine bakıldığında Kırgız Türklerinin kutsal saydığı değerleri tespit etmek mümkündür (Orozobayev, 2013: 6). Kargış vererek ant içmenin yanında kılıç yalama, yırtıcı kuşların veya vahşi hayvanların tırnaklarını yalama, bir nesneyi kertme, ayı derisinin üzerine oturup ayı kafasını ısırarak ant içme, anttan sonra kurban kesme, çobandegneği (kuruk) veya kamçı sapı üzerinden atlamak, demircinin körüğü üzerine ant içmek gibi pratiklere başvurulur (İnan, 1987: 283-288). Ayrıca Tanrı’yı, doğa olaylarını, silahı, ata ruhlarını anne sütünü, ekmeği ve tuzu kutsal kabul eden Kırgız Türkleri bunları şahit göstererek antlarını pekiştirirler (Orozobayev, 2013: 8). Bununla birlikte genellikle ak boz kısrak ya da kara koyun kesip kanına ellerini bulayarak ant içme geleneği Kırgız Türkleri arasında görülmektedir (İnan, 1948: 281; Orozobayev, 2013: 4). İslam’ın kabulünden sonra ise Kuran’a el basma, Kuran’ı öpme pratiği yaygınlaşır (İnan, 1987: 288; Köse, 1997: 162-163). Andın yaptırım gücünü arttırmak için ant sözleri üç kere tekrarlanır.¹ Bu şekilde belli pratiklerle desteklenerek içilen ant bağlayıcı ve

¹ Türk kültüründe üç sayısı ve üçleme inancı için bk: (Durbilmez 2005: 4, 2008: 216, 2010: 247).

kesin olmasına rağmen ant içme işleminin belirli aralıklarla yinelenmesi gerekebilmektedir (Roux, 1998: 239).

Kırgız Türkleri ant içmenin çok kutsal bir eylem olduğunu düşünür ve kişinin canı pahasına da olsa andını yerine getirmesi gerektiğine inanırlar. Andından dönen bir kişinin sadece kendisinin değil ailesi hatta sülalesinin zarar göreceğine inanılır. “*Ant bergen can bergen menen barabar.*” şeklindeki atasözü Kırgız Türklerinin andın yaptırım gücüne olan inancı ortaya koymaktadır (Orozobayev, 2013: 8).

Ant içmeye dair inanış ve uygulamalar Kırgız Türklerinin destanlarında da yer almaktadır. Destanlarda andın farklı pratiklerle pekiştirildiği görülmektedir. Kişinin kendisine kargış vererek ant içmesi, kılıç yalama, araya kılıç koyma, kurban keserek andı pekiştirme, ant çubuğu kırma, avuca tükürme, parmak kesme, kutsalları şahit gösterme, tarafların birbirine sarılması, yeri kertme Kırgız Türklerinin destanlarında andı pekiştirmek için gerçekleştirilen uygulamalardır.

Destanlarda öne çıkan ant pratiklerinden biri kişinin kendisine kargış vermesidir. Manas, Cañıl Mirza, Canış Bayış, Er Töştük, Coodarbeşim, Er Koşoy, Er Tabıldı, Kurmanbek, Seyitbek, Kococaş destanlarında kahramanlar ant içerken kendilerine veya karşılarındakine kargış vermek suretiyle andı pekiştirmektedir. Böylece andın yerine getirilmemesi durumunda andı bozan kişinin kargışa uğrayacağına dair inanış öne çıkarılmaktadır.

Manas destanında dostluğu pekiştirme, bir işi gerçekleştirme konusundaki kararlılığı gösterme, bir sözün doğruluğunu kanıtlama için ant içme pratiği uygulanmaktadır. Destanın Radloff metninde Er Kökçö'nün çoroları Almambet'in kendilerinden üstün tutulduğunu düşünüp Almambet ile Kökçö'nün arasını açmayı planlar. Bu amaçla Almambet'e iftira atarlar. Kökçö, Almambet'e ne istiyorsa alıp gitmesini söyleyince Almambet “*Kebicini dikmezsem/ Senin kocakarını öpmezsem/ Kılıcı yere çakmazsam/ Yeni gelinle yatmazsam/ Kapısının tokmağını kılıç ile koparmazsam/ Tötögölü boz çadırını/ Yamaçtan aşağı düşürmezsem/ Kendini beğenen erlerini/ Kamçı atarak (avı) taksim etmezsem Almambet denilen adım kurusun*” (Gülensoy 2011: 63) diyerek ant içer. Almambet, söylediklerini yapmadığı takdirde adının kurumasını dileyerek kendisine kargış vermek suretiyle andını pekiştirir.

Destanda Manas'ın andı da yer alır. Kanıkey'in çadırına nişanlısı sıfatıyla giren Manas, Kanıkey tarafından olumsuz karşılanır. Kanıkey, Manas'ın bacağına yaralar. Bunun üzerine Manas “*Eğersiz çıplak olayım/ Kadınsız bekâr olayım/ Altı bölük yılıyı kovalamazsam/ Sürüp beri almazsam/ Kara yüzlü sana gösteririm/ Eline sopa veririm/ Koyun peşine salarım*” (Gülensoy 2011: 126-127) diyerek ant içer. Burada da kişinin kendisine kargış vermesi suretiyle ant pekiştirilmektedir. Kanıkey'in andı da kargışla pekiştirilmiştir. Kanıkey, Altınay'ın Almambet ile evlenmesini isteyince Altınay, ileride kendisinin kul muamelesi görebileceğini söyler.

Bunun üzerine Kanıkey, kendisine asla kul muamelesi yapmayacağına söz verip bu sözünü ant ile pekiştirir: "*Haydi bana kıımız koy desem/ Ben, güzel kardeşim Kanıkey/ Tepesi açık gök vursun/ Döşümü yer vursun*" (Gülensoy 2011: 134).

Destanda Semetey'in çorolarından olan Kül Çoro'nun da kendisine kargış vererek ant içtiği görülmektedir. Kül Çoro, Semetey'in hayatı tehlikeye girdiğinde beyinin yanında olduğunu belirtmek için "*Ölürsem şehit olurum/ Öldürürsem gaza kıılarım/ Karnıma bıçak salayım/ Nasıl töremden diri kalayım*" (Gülensoy 2011: 349) diyerek ant içer. Semetey'i öldüren Er Kıyas, altı aylık hamile Ay Çörök'ü kendine nikâhlar. Er Kıyas, çocuk doğduğunda onu öldürmeye kalkışınca Ay Çörök "*Bu çocuğu öldürme/ Bu çocuğu öldürürsen/ Ak kuğu elbisemi giymezsem/ Akın Han'a varmazsam/ Alınmamış öcümü almazsam/ Alınmamış intikamımı almazsam/ Ay Çörök adım kurusun!*" (Gülensoy 2011:354) diyerek ant içer.

Destanda Ay Çörök'e ait olan bir başka ant "*Too-toru'ya binmezsen/ Çekip attığı ok olsan/ Dışkıladiğı bok olsan/ Benim analığım kurusun*" (Gülensoy 2011: 361) şeklindedir. Seytek'i babasının öcünü almaya hazırlamak için Kül Çora ile birleştirmeye çalışan Ay Çörök analık hakkını ortaya koyduğu bu andıyla oğlunu yıldıya gitmesi için ikna eder. Seytek annesinin ısrarı üzerine üvey babası Er Kıyas'a varıp yıldıya gitmek istediğini söyler. Er Kıyas, Kül Çora'ya Seytek'i yıldıya götürmesini ve üç gün sonra getirmesini, getirmezse onu cezalandıracağını söyler. Bu söylediklerini "*Üç gündən sonra alıp gelmezsen/ Koyun gibi başını kesmezsem/ Kanını su gibi dökmezsem/ Benim Er Kıyas adım kurusun!*" (Gülensoy 2011: 362) diye ant içerek pekiştirir. Andın manevi yaptırım gücüne dair inanış destanda açıkça görülmektedir.

Bir sözün doğruluğuna inandırmak için de ant içilmektedir. Almambet, sözlerinin doğruluğuna inandırmak için "*O yalanı ben söylesem beyim/ Zatürreye tutulayım beyim/ Kan tükürüp öleyim beyim*" (Gülensoy 2011: 275) diyerek ant içer. Benzer bir şekilde Kül Çora da söylediklerinin doğruluğunu ispatlamak için "*Ey Seytek, kesik kulağım/ Gördüğüm güneşim kurusun/ İçtiğim suyum kurusun!/ Dokuzu bir anda yıldı çobanı/ Yolumu kesip kapattı*" (Gülensoy 2011: 362) diyerek ant içer.

Cañıl Mirza destanında da kişinin kendisine kargış vererek ant içmesi söz konusudur. Destanda Akkoçkor ve beraberindekiler Cañıl'ı ele geçirip acımadan eziyet edeceklerine dair ant içer: "*Boor oorusak Cañılga/ Arbak ursun' dep aytgan*" (Caynakova 2004: 39). Antlarını yerine getirmezlerse kendilerini arbakların vurmasını dileyerek bu andı pekiştirirler.

Canış Bayış destanının Orozbay Urmambetov anlatımında Kırgız halkının yıllarca Kalmukların zulmüne maruz kaldıklarını, onlara vergiler ödediklerini öğrenen Canış ve Bayış, Kalmuklardan öç almak için "*Körsötöyün men barıp/ Kara Kitay, Kalmakka/ Bul aytkandı kılbasam/ Koyup koy meni arbakka*" (Akmataliyev ve Musakov 2013: 30) diyerek ant

içerler. Kara Kıtay ve Kalmak'tan öçlerini alacaklarına ant içerler. İçilen andı tutmadıkları takdirde arbaklara havale olunmalarını söyleyerek antlarını pekiştirirler. Destanda Kalmuk hanı Sıyadat da kendisine ihanet eden kızını ve Bayış'ı öldürüp Kırgız halkına felaket getireceğini söyler. Sıyadat "*Uşul işti kılbasam/ Sıyadat bolboy öldüm (Bu işi yapmazsam öleyim.)*" (Akmataliyev ve Musakov 2013: 121) diyerek ant içer.

Er Töştük destanında ise Kenceke, Celmogus ile savaşıma gidecek olan kocası Töştük'e kendisinin yokluğunda namusuna kimseye el sürdüremeyeceğini ve sürekli yas tutup ağlayarak onun gelmesini bekleyeceğini söyleyerek ant içer. "*Ant minen şertter moynuma Töştük/ Sen kelgiçe erim ay Töştük/ Buga belim men şeşsem Töştük/ Muñ kılğan ünüm men çassam Töştük/ Ant minen şertter moynuma Töştük*" (İliç 2002: 60). Kenceke, ettiği yemini tutmaması halinde "Ant ile şart boynuma!" diyerek kendisini yeminin vuracağını söyler, andını pekiştirir. Töştük, Celmogus ile savaşıma gidip yer altına düşer. Seksen sekiz yıl yer altında yaşadktan sonra evine dönen Töştük ilkin kendisini tanıtmaz. Töştük, bir kervancı kılığında evine geldiğinde Kenceke kervancı zannettiği Töştük'e eşinden haber sorar. Töştük'ün sağ olsa mutlaka geleceğini çünkü onun andından dönmeyen bir er olduğunu söyler. Aynı şekilde atı Çalkuyruk da verdiği andı tutan bir attır. "*Töştügüm ölsö ölüp kalarda/ Ölbösö anttan çıkkan er emes/ Çalkuyrugum ölsö ölüp kalarda/ Ölbösö anttan çıkkan at emes.*" (İliç 2002: 91). Kenceke "Töştü'üm ölmüş olmalı/Ölmese andından dönecek er deildir/Çalkuyruk'um ölmüş olmalı/Ölmese andından dönecek at değildir." diyerek Çalkuyruk atı, bir insan mertebesine ulaştırır.

Coodarbeşim destanında Ak Arkar'ı öldürüp yurda dönmek için yola koyulan Coodar, yolda Ak Bugu adlı bir geyiğe rastlar. Coodar, başında altmış çatal boynuz taşıyan bu ilginç geyiği öldürmek için ok atar. Usta bir avcı olan Coodar'ın attığı oklar bu geyiğe bir türlü isabet etmez. Coodar, geyiğin peşine düşüp onu yakalamayı kafasına koyar ve onu yakalayacağına dair kendi kendine ant verir. Coodar "*Coodar bolboy ölöyün/ Tuubay tuna çögöyün/ Basar coluñ bilbesem*" (Alimova 2017: 153) sözleriyle eğer geyiği yakalamazsa Coodar olan adının yok olmasını dileyerek ant içer. Bu şekilde ant içen Coodar, Ak Bugu'yu yakaladığında kendisini öldürmemesi için yalvaran geyiğe "*Antım menen başıñdı/ İlip ketem askaga*" (Alimova 2017: 158) diyerek andını yerine getirip onun başını kayaya asacağını söyler.

Er Koşoy destanında Koşoy'un Çinli kadını Taşıgül, kuması olduğu Zayna'nın Çinli casuslarla birlik olup Koşoy'u zehirlemeyi planladığını söyler. Bu söylediklerinin doğruluğunu pekiştirmek için de kendisine kargış vererek ant içer. Taşıgül "*Kalp aytsam balban özüñ bil/ Kırgızdın ursun arbagı*" (Tekalan 2002: 249) diyerek söylediklerinin doğru olmaması halinde Kırgız Türklerinin ata ruhlarının kendisini vurması diler.

Er Tabıldı destanında Kudaynazar, "*Kunanga bayge kılbasam/ Kudaynazar atıkbay/ Kubultup atım burbasam*" (Namatov 2001: 6) sözleriyle

babadan kardeşi olan Er Tabıldı'yı küçük düşürüp at yarışına hediye diye köle olarak sunacağını, bunu yapmazsa Kudaynazar adının yok olmasını dileyerek ant içer. Destanda Eldiyar'ın da kendisine kargış vererek ant içtiği görülür. Eldiyar, Çaçıkey'e Er Tabıldı'nın yaşadığı haberini getirdiğinde Çaçıkey ona inanmaz. Bunun üzerine sinirlenen Eldiyar, "Aksak sarı ant ursun" (Namatov 2001: 281) diye Tabıldı ile olan dostluk antlarına işaret ederek söylediklerinin yalan olması halinde kendisini aksak sarı andın vurmasını dileyip sözlerinin doğruluğunu vurgular.

Kurmanbek destanında ise kırk yiğidini toplayan Kurmanbek, geçmişte Kırgız Türklerine soykırım yapıp onları vergiye bağlayan Kalmuklardan oç alma zamanının geldiğini söyler. Kurmanbek "Kırgız Kıpçak elimdin/ Kırılğan oçüm albasam/ Kırçıldeşip Kalmakka/ Kızıl Kırgın salbasam/ Kurmanbek atım atangan/ Kurusun menin dañazam." (Musakov 2013a: 22) diyerek Kırgız Türklerinin geçmiş öcünü alamazsa Kurmanbek adının kurumasını dileyip ant içer.

Seyitbek destanında Kara Sınçı, Dölön Han'a Seyitbek ile ilgili bilgileri verirken söylediklerinin doğruluğunu ispat için "Zu saktagan keçilder/ Burhununa tayınıp/ Baatırlardı koldo dep/ Uzatıp turdu cabılıp/ Burhun taşın kuçaktap,/ Laylamalap calınıp (Bunları yalan söylemişsem, Sın evliyası çarpsın, görünerek gelen cin çarpsın, Burhun çarpsın Zu çarpsın.)" (Musakov 2013b: 80) diyerek ant içmektedir.

Kococaş destanında da destan kahramanı Kococaş ile kayberen keçi Sur Eçki arasında içilen bir ant söz konusudur. Kococaş, Sur Eçki'nin bütün yavrularını öldürüp tekesi Alabaş'ı da yaralar. Bu sırada Sur Eçki, Kococaş'a gelerek tekesini bırakmasını ister. Bu istek karşısında öfkelenen Kococaş, Alabaş'ın başını keserek onu öldürdükten sonra Sur Eçki'yi de öldürmeye çalışır ama başaramaz. Kayberen keçi avcıya meydan okuyarak onun karşısına dikilir ve intikamını alacağına yemin eder. Sur Eçki, intikamını almak için baharda Kococaş'ın köyüne topal keçi olup geleceğini ve o zaman Kococaş'ın tüfek kullanmadan kendisini yakalayabilirse kazananın Kococaş olacağını yakalayamazsa mutlaka öcünü alacağını söyler. Sur Eçki, "Aytkandan tanıp cogolsom/ Aram ölsün canımız/ Uşu sözdön kaytkandı/ Töbözü biyik kök ursun/ Töşü calpak cer ursun/ Aksak bolup barganda/ Kuup karmap albastan/ Mıltığıñ ala cügürsöñ/ Birinçi Kuday seni ursun" (Akmataliyev ve Kırbaşev 2007: 116) diyerek bu söylediklerinden döndüğü takdirde canının haram ölmesini, tepesi büyük göğün ve göğsü yassı yerin kendisini çarpmasını diler. Topal keçi olup geldiğinde Kococaş'ın tüfek kullanması halinde de Kuday'ın onu vurmasını diler. Kococaş da Sur Eçki'nin bu meydan okuması üzerine baharda onu tüfek kullanmadan eliyle yakalayacağına yemin eder.

Kırgız Türklerinin destanlarında kılıç yalayarak ant içme öne çıkan ant pratiklerindedir. Cañıl Mirza, Canış Bayış, Coodarbeşim, Er Koşoy, Er Eşim

ve Seyitbek destanlarında kahramanların içtikleri andı kılıç yalayarak pekiştirdikleri görülmektedir.

Cañıl Mirza destanında Cañıl'ın Üçükö ve Tülkü adlı beyleri öldürüp orduyu dağıtması üzerine düşman safında yer alan Akkoçkor, beylerinin öcünü almak gerektiğini düşünür. Akkoçkor boyun ileri gelenlerini toplayarak Cañıl'ı yakalayıp köle etme konusunda onlarla anlaşır. Beylerini ve yiğit alplarını yitirmenin üzüntüsünü yaşayan halk, Akkoçkor'la birlikte Cañıl'ı ele geçirip acımadan eziyet edeceklerine dair ant içer: "Oşondo bargan barısı/ Narktı bilgen karısı/ Batalaşkan emespi/ Akkoçkor özü kalısı/ Kim kimibiz Cañıldı/ Karmap alsak okutsan/ Alalı dep aytpaska/ Kasamdaşıp koyalu/ Kılıç mizin calaşıp" (Caynakova 2004: 39). Akkoçkor ve beraberindekiler antlarını sağlamlaştırmak için kılıç yalar.

Canış Bayış destanının Orozbay Urmambetov anlatımında ant motifine dair ifadeler tespit edilmektedir. Kırgızların yıllarca Kalmukların zulmüne maruz kaldıklarını, onlara vergiler ödediklerini öğrenen Canış ve Bayış, Kalmuklardan öç alacaklarına dair "*Körsötöyün men barıp/ Kara Kıtay, Kalmakka/ Bul aytkandı kılbasam/ Koyup koy meni arbakka*" (Akmataliyev ve Musakov 2013: 30) diyerek ant içer.. Ardından kılıç yalayarak antlarını pekiştirirler. Destanda bu durum "*Dedi dağı Er Canış/ Azamattar, Er Bayış/ Kılıç calap ant kılıp*" (Akmataliyev ve Musakov 2013: 30) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Kalmuklar üzerine sefere çıkacak olan oğullarına Nurkan Han da ant içtirir. "*Karmadı Nurkan kılıçtın/Mizin tetir karatıp/ Canış menen Bayışka/ Ant kılıp mizin calatıp/ İlgerki eldin saltı eken/ Kuran okup arbakka/ Ertelep karmap baldardı/ Cönötmök boldu Kalmakka.*" (Akmataliyev ve Musakov 2013: 38). Nurkan Han iki oğluna ant içtirdikten sonra kılıcın keskin tarafını yaladır. Burada da kılıcın keskin tarafını yalama şeklinde bir pratiğin uygulanarak andın sağlamlaştırılması söz konusudur.

Coodarbeşim destanında Coodarbeşim ile Kırım Han'ın oğlu Kırgıybek'in ant içip dost oldukları ifade edilir. Bu ant sahnesi destanda "*Ata saltın kubalap/ Dos boluşa ketkeni/ Kılıç calap anttaşıp/ Kasam aytıp manttaşıp*" (Alimova 2006: 383) şeklinde anlatılmaktadır. Kırgıybek, Coodar'ın Temirkan ile olan savaşını duyunca hemen yardıma gelir. İki genç ata geleneklerine uygun olarak kılıç yalayıp ant içerek dost olurlar.

Er Koşoy destanında han olan Koşoy, kılıcın yüzünü yalayıp halka layık bir han olacağına, her daim adaleti gözeteceğine dair ant içer. Destanda bu ant motifi "*Kılıçtın mizin calatıp/ Barmağın kesip kanatıp/ Cügüntüp elge ant kılıp/ On toguz çaşka Koşoydu/ Han kötördü dank kılıp*" (Tekalan 2002: 79) ifadeleriyle anlatılmaktadır.

Er Eşim destanında Kalmukların Kırgız yurtlarını istila etmesi üzerine Er Eşim onlarla savaşmayı düşünür. Er Eşim, halkını dostu Han Tursun'a emanet etmeyi ister. Bir ziyafet vererek onu davet eder ve fikrini açar. Han Tursun, Er Eşim'in halkını kendi halkına katıp yönetmeyi kabul eder. İki dost anlaşıp kılıcın tersini yalayıp, silahın namlusunu öpüp ant içer. Destanda bu

ant motifi “*Ezilip köñül koş bolup/ Kılıçtın mizin calaşıp/ Mıntık oozun öbüşüp/ Ant kılışp turganda*” (Akmataliyev, Musakov ve Orozova 2007: 70) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Han Tursun, “*Akiretke barkança/ Antı şertten ketpeymın/ Eliñ mende amanat*” (Akmataliyev, Musakov ve Orozova 2007: 74) diyerek Er Eşim’in halkına iyi davranacağını, ahirete varıncaya kadar andından dönmeyeceğini söyleyip Er Eşim’i rahatlatır.

Seyitbek destanında Seyitbek’in babası Kurmanbek Kalmuk hanı Dölön tarafından öldürülür. Seyitbek de Dölön’ü öldürüp babasının intikamını alır. Kalmuklarla anlaşma sağlanınca Dölön’ün oğlunun intikam gütmeyeceğine ve Seyitbek’e dost olacağına dair andı yer almaktadır. Destanda bu ant sahnesi “*Andan Kiyin Torko baartırdın müdöösü bar eken: – Seyitbek menen Dölön Kandın uulu dos boloşsun, dedi. Akkan al tilegin kabil tutup, tös tiygizip, kılıç calatıp, çıbık kırkıp, eki baatırdı dostoşturdu.*” (Musakov 2013b: 85) şeklinde anlatılmaktadır. Dölön Han’ın oğlu kılıç yalayıp ant içerek Seyitbek’e düşman olmayacağını söyler.

Destanlarda tespit edilen bir başka ant pratiği ise araya kılıç koymadır. *Boston* destanında bu ant pratiğine rastlanmaktadır. Uzun bir süre ülkesinden ayrı düşen Boston, düşmanlarını yenip yurduna döndüğünde halkını olduğu yerde bulamaz. Kız kardeşine, anne ve babasına kötü bir şey olmasından korkan Boston onları ve halkı aramak için yola düşer. Yolda gördüğü bir toya katılır ve toyda bütün yarışmaları kazanıp damat olmayı hak eder. Altınay adlı kız ile evlenen Boston, kıza “*Men çok izdep cürömün/ Tabarımdı bilemin/ Cogumdu izdep tapkança/ Ceñişime cetkençe/ Antısertim bar ele/ Koşulbayın katinga*” (Akmataliyev ve Kadırmambetova 2009: 209) diyerek halkını bulmadan kadınla birleşmeyeceğine yönelik bir andının olduğunu söyler. Boston bu andını pekiştirmek için kılıcını Altınay ile kendisinin arasına koyar: “*Kılıçın kından suurup/ Ortosuna koygoñu*” (Akmataliyev ve Kadırmambetova 2009: 209). Eğer andı çiğnerse kılıcı ile doğranacağını ima etmiş olur.

Bir başka ant pratiği ise Kuday’a veya kutsal ruhlara kanlı kurban sunma şeklindedir. Cañıl Mirza ve Baktı Bolot destanlarında bu pratiğe yer verilmektedir. *Cañıl Mirza* destanında Akkoçkor boyun ileri gelenlerini toplayarak Cañıl’ı yakalayıp köle etme konusunda onlarla anlaşır. Beylerini ve yiğit alplarını yitirmenin üzüntüsünü yaşayan halk, Akkoçkor’la birlikte Cañıl’ı ele geçirip acımadan eziyet edeceklerine dair ant içer. “*Ak boz beeni soyuşup/ Ant batanı köp aytkan*” (Caynakova 2004: 39). Ak boz kısarak keserek antlarını pekiştirirler.

Baktı Bolot destanında halk, Erkin geçidi koruyarak ejderhanın insanlara zarar vermesini önlediğini düşündükleri Cediger’in güçlenmesi için Erkin Geçit yakınlarındaki ardıç ağaçlı mezarlarda koyun kesip ona sunarlar ve burada ant içerler. Destanda bu durum “*Ant kılant arça kayıñ mazarları,/ Koldo dep kol kuşurup koyun soyup*” (Öyke 2004: 71)

ifadeleriyle anlatılmaktadır. Kurban verip kan akıtılarak ant pekiştirilmektedir.

Çubuk kırarak ant içme pratiğine ise Cañıl Mirza ve Seyitbek destanlarında rastlanmaktadır. *Cañıl Mirza* destanında Akkoçkor ve beraberindekiler Cañıl'dan öç alacaklarına dair ant içerken çubuk kırarlar: "*Çıbık kırkıp canaşıp/ Boor oorusak Cañılga/ Arbak ursun' dep aytgan*" (Caynakova 2004: 39). Seyitbek destanında Dölön'ün oğlunun intikam gütmeyeceğine ve Seyitbek'e dost olacağına dair andı yer almaktadır. Destanda bu ant sahnesi "*(...) çıbık kırkıp, eki baatırdı dostoşturdu.*" (Musakov 2013b: 85) şeklinde anlatılmaktadır. Dölön Han'ın oğlu çubuk kırıp Seyitbek'e dost olacağına dair ant içer.

Kutsalları şahit göstererek ant içme motifine *Cañıl Mirza* destanının Musulmankulov anlatımında rastlanmaktadır. Cañıl'ın obasını talan edip onu almak niyetinde olan Burhuy, bir avcıyı esir edip Cañıl hakkında bilgi vermesini ister. Avcı Kulançı, Cañıl'ın yiğitliğini, savaşta ustalığını ve nice yiğidi öldürdüğünü anlattıktan sonra bu sözlerinin boş övgüler olmadığını, Cañıl'ın namının dört bir yana yayıldığını söyler ve doğruları söylediğine dair "*Til alsañ barbay kaytıp ket/ Arbak üçün, ant üçün/ Menin aytkan akılım/ Matkap turat debegin*" (Çelik 2010: 152) diyerek ruhlar üzerine ant verir.

Parmak kesip kişinin kendi kanını akıtması da bir ant pratiğidir. *Er Koşoy* destanında böyle bir pratiğin uygulandığı görülmektedir. Koşoy, kılıcın yüzünü yalayıp parmağını kesip kanatarak halka layık bir han olacağına, her daim adaleti gözeteyeceğine dair ant içer. Destanda bu ant motifi "*Kılıçtın mizin calatıp/ Barmağın kesip kanatıp/ Cügüntüp elge ant kılıp/ On toguz çaşka Koşoydu/ Han kötördü dank kılıp*" (Tekalan 2002: 79) ifadeleriyle anlatılmaktadır.

Yeri kerterek andı pekiştirme uygulaması ise *Manas* destanında görülmektedir. Destanın Radloff metninde bir iftira yüzünden Kökçö tarafından küçük düşürülen Almambet kendisine kargış vererek ant içtikten sonra bıçağı ile yeri kerter: "*Yere arki terki çizdi/ Bıçağı alıp kınına koydu*" (Gülensoy 2011: 59). Almambet, Kökçö'den öcünü alacağına dair andı kargış vererek ve yeri kerterek pekiştirmiş olur.

Tarafların birbirine sarılarak andını pekiştirmesine dair pratik Seyitbek destanında tespit edilmektedir. Dölön'ün oğlu intikam gütmeyeceğine ve Seyitbek'e dost olacağına dair ant içer. Destanda bu ant sahnesi "*(...) töş tiygizip, kılıç calatıp, çıbık kırkıp, eki baatırdı dostoşturdu.*" (Musakov 2013b: 85) şeklinde anlatılmaktadır. Dölön Han'ın oğlu Seyitbek'e sarılıp ona dost olacağına dair ant içer.

Kız Cibek destanında ise andın pekiştirilmesi için ant içen kişilerin avuçlarına tükürdüğü görülmektedir. Sırlubay Han'ın güzel kızı Cibek'e âşık olan altmış altı yiğit, güzel Cibek'i alıp toy düzenleyen Tölögön'e düşman olup onu öldürme kararı alıp birlikte ant içerler. Destanda bu durum "*Kuday*

koşkon eköönü/ Koldoso eken aziret!/ Alar çoĝuu anttaşıp/ Alakañda tüküröt" (Duman 2001: 169) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Tölögön'ün düşmanları antlarını pekiştirmek için avuçlarına tükürürler.

Destanlarda yer alan ant motifine dair örneklerin bazılarında ise andın herhangi bir pratikle desteklenmediği tespit edilmektedir. Bu örneklerde sadece kahramanın bir andının bulunduğu ifade edilir. Ak Möör, Cañıl Mirza, Coodarbeşim, Er Koşoy, Er Soltonoy, Er Tabıldı, Kozuke ve Bayan, Kurmanbek, Seyitbek, Sarıncı Bököy, Mendirman ve Baktı Bolot destanlarında yer alan ant motifinin herhangi bir pratik olmaksızın gerçekleştirildiği tespit edilmektedir.

Ant motifi *Ak Möör* destanının sadece üç benzer metninde yer almaktadır. Bunlar; Sarıkunan, Eşmambetov ve Akiyev benzer metinleridir. Bu metinlerde "ant motifi" Bolot ile Möör arasında verilmiş bir söz olarak yer alır. Güzelliği ile nam salmış Ak Möör, yeğeni Bolot'u sevmektedir. Bolot da Möör'e âşıktır. İki genç birbirleriyle evlenmek için ant içer. Möör "*Beş kündön beri Bolot cok/ Aytışkan antım bar ele/ Ardaktuu Bolot bala ele.*" (Köse 2001: 435) diyerek bu andı hatırlar. Möör'ün güzelliğini duyup gelen yaşlı Cantay zorbalıkla Möör'ü alınca güzel Möör bu andı bozmak zorunda kalır.

Akiyev benzer metninde "ant motifi" birkaç yerde tekrar edilir. Cantay'ın Möör'e talip olması ve Möör'den rızalık alınması sahnesinde Möör'ün zorlamalar sonucu dedesi yaşıt Cantay'ı kabul etmesinden sonra Bolot ile olan andına yer verilir: "*Bolot menen Möördün / Ubadası bütüşkön/ Biröö alıp biröö tiyişke/ Uşu cıldı kütüşkön*" (Köse 2001: 431). Bolot ile Möör o yılın sonunda evlenmeye karar verir ve birbirlerine ant içerler ancak Cantay'ın zorbalıkla Möör'ü alması bu andın bozulmasına neden olur. Türk kültüründe andın önemli bir yaptırım gücü vardır. Andını bozmak zorunda kalan Möör, ant kendisini çarpmasın diye Bolot'tan helallik almayı düşünür. Möör "*Bolot bolso bir tuugan/ Anttı-şertti keçirer/ Anı menen ubada/ Akıldaşıp çeçiler.*" (Köse 2001: 431) diyerek Bolot'un hakkını helal edeceğini ümit eder. Bu durum Kırgız Türklerinin inanış dünyasında andın yaptırım gücünü göstermektedir.

Destanın Sarıkunan benzer metninde anlatının başında kahraman tanıtımından sonra bu motife yer verilir: "*Bolot Möördün bir tuugan ceyeni/ Möör Bolottun bir tuugan tayecesi bolgon/ Eköö men alam, men tiyem diyen kız cigittin ubadası bolgon*" (Köse 2001: 579). Yeğen olan Bolot ve Möör birbirlerine âşık olup birbirleriyle evleneceklerine dair ant içerler. Eşmambetov benzer metninde ise Cantay ile Möör'ün düğünleri bitip Möör gideceği sırada Möör'ün yengeleri aracılığı ile Bolot'u çağırmasıyla ikisi arasındaki ant ortaya çıkar. Destanda bu ant "*Möör, Bolotko tiyemek/ Bolot Möördü almak/ Eköönün ubada şerti bar.*" (Köse 2001: 512) sözleriyle anlatılmaktadır. Cantay, gelip zorbalıkla Möör'e talip olduğunda Bolot köyden uzaktadır. O önceden andı olduğu için sevgilisi Möör'ü başkasının alabileceğini hiç aklına getirmemektedir: "*Taştabagan başınan/ Möördün*

aytkan bir kebin” (Köse 2001: 438). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Bolot, Möör ile aralarında olan anda güvenir çünkü andı bozmak belaya uğramak demektir. Bu sebeple Bolot, Möör’ün başkasına verilebileceğini düşünmemektedir.

Cañıl Mirza destanının Abdıbalık Çorobayev anlatımında Cañıl’ın obayı basıp yağmalayan Üçükö ve Tülkü’den öç alacağına yönelik andı yer almaktadır. Er Cañıl kız da olsa erkek gibi güçlü birisidir ve halkını düşmana karşı korumaktadır. Kendisinin obada olmadığı bir anda Üçükö ve Tülkü’nün verdiği baskını öğrenince Er Cañıl bunun öcünü alacağına, düşmanı yok edip mallarını kurtaracağına dair ant içer. Destanda bu durum *“Namus kılbay tim bolgon/ Ança mıñça kız beken/ Atı Cañıl bolgon soñ/ Antı şerti bepbekem.”* (Caynakova 2004: 22) sözleriyle ifade edilir.

Destanın Çorobayev anlatımında bir diğer ant sahnesi ise Akkoçkar’a aittir. Akkoçkar, Kalmatay’ın öcünü Cañıl’dan alacağına dair ant içer. Onların bu andını destanda Şırdakbek dillendirir: *“Bir kızı menen bastaşıp/ Baylaybız dep kastaşıp/ Uyulbay kantip col cıydıñ/ Keliptirsın anttaşıp.”* (Caynakova 2004: 129). Şırdakbek, Akkoçkar’ın Cañıl’ı esir almak için ant içip asker toplamasını boşuna bir çaba olarak görmektedir. Destanın Musulmankulov benzer metninde Cañıl’dan, Tülkü ve Üçükö’nün öcünü almak isteyen oba halkı Abıl’ı casus olarak Cañıl’a gönderir. Cañıl tüm düşmanlarını yok edip koluna bir bilezik takarak bileziği kolundan almayı başaran kişiyle evleneceğini duyurur. Abıl, Cañıl’ın bu sözünü duyar ve bir toy esnasında Cañıl’ın bileziğini çekip alarak gözden kaybolur. Daha sonra bir tüccarla kimliğini ve ülkesini Cañıl’a bildirir. Cañıl, verdiği andı gereği Abıl’ın ülkesine gidip evlenmesi gerektiğini halkına söyleyerek vedalaşır yola çıkar: *“Kız da bolsom antım bar/ Kalñ Noygut kaklım bar/ Kariñ menen caşıñ dep/ Iraazı bolgun baarın dep.”* (Çelik 2010: 221). Cañıl, dört bir yandaki düşmana boyun eğdiren, savaşmak için geleni yok eden bir yiğittir ancak o verdiği anda boyun eğerek yönetmekte olduğu halkıyla vedalaşır, tacını tahtını bırakıp andını yerine getirmek üzere gider. Bu durum ant inancının ne kadar kuvvetli olduğunun göstergesidir.

Coodarbeşim destanında ise Canaalı adlı devin Kara-Köl adlı yere kimseyi yaklaştırmayacağına dair bir andı vardır. *“Anın mınday antı bar/ Kara-Köldü aylanta/ Cerge koygon çegi bar”* (Alimova 2006: 179). Kendisine bir sınır çizen Canaalı, bu sınırı geçenleri öldürüp yok etmektedir. Andını tutmak için gece gündüz sınırı beklemektedir. Destanda peri kızı Nurperi’nin Aksamay’a verdiği ant da yer almaktadır. Nurperi, ikinci eş olarak Coodar ile evlenir ve Coodar’ın ilk eşine *“Arstan Coodar seniki/ Aşkere atıp ant kılam/ Az kündörü meniki ece”* (Alimova 2006: 350) diyerek her zaman geri planda kalan bir kadın olacağına dair ant verir.

Er Koşoy destanında ise Katagan, elli yaşını geçmesine rağmen bir çocuk sahibi olamadığı için üzüntüsünden kahrolur. Katagan, ant içip pislik kusup bir çocuğun yokluğundan her daim hasta gibi gezmektedir. Destanda bu durum *“Kasam içip zil kusup/ Bir balanın ayınan/ Ooruganday körünöt”*

(Tekalan 2002: 35) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Destanda Çinli Taşıgöl'ün Er Koşoy ile evlenirken ona sadık olacağına dair ant içtiği anlaşılmaktadır. Taşıgöl, kendisiyle görüşmek isteyen Tatuha'nın Er Koşoy'a karşı olan kötü niyetini sezer. Bu sebeple yanındaki yaşlı hizmetkârına *"Kırgızga kelin bolgon soñ/ Buzbayın aga antımdı"* (Tekalan 2002: 224) diyerek Koşoy'a verdiği andı bozmayacağını, Tatuha karşısında dikkatli olmasını söyler.

Er Soltonoy destanında Colbarskan'ın oğulları Temirkan ve Bolotkan yıllarca Kırgız Türklerine zulmeden Kalmuklardan öç almanın vaktinin geldiğini düşünmektedir. Bu düşünceyi babalarına açtıklarında Colbarskan, onlara destek verir. İki Kırgız beyi kendilerine kırk yiğit seçerler. Cesur ve güçlü yiğitlerden olan kırk kişi iki beyin emrine girer. Kırk yiğit, savaşçı Kalmuklardan öç alacaklarına dair ant içer. Destanda bu ant motifi *"Kırk cigit tirüü birin biri coogo taştap ketpeske ant berişti. Mından kiyin Kırgız baatırdarı ırdap cata berişti."* (Akmataliyev, Kadırmambetova ve Zakirov 2010: 37) ifadeleriyle anlatılmaktadır.

Er Tabıldı destanında Eldiyar, Er Tabıldı'ya *"Artıñdan izdep barganmın/ Antıñdı estep men çıgıp"* (Namatov 2001: 234) diyerek içtikleri dostluk andını hatırlayıp ardından takip ederek kendisine geldiğini söyler. Eldiyar ve Er Tabıldı, sütkardeşidir, büyüdüklerinde de dostluk andı içip birbirlerine hep destek olurlar.

Kozuke ve Bayan destanında Sarıbay ile Karabay eşleri hamileyken henüz çocukları olmadan dünür olmaya karar verir, belkuda yaparlar. Eğer doğacak çocukların biri erkek biri kız olursa onları evlendirmek için ant içerler. Aradan zaman geçer ve dedikleri gibi olur, iki arkadaş dünür olur ancak ecel gelip Karabay'ı alır. Bunun üzerine Sarıbay andından dönüp kızını vermekten vazgeçer. Daha önce aldığı kalını² da geri vermeden halkın arasından kaçar. Anlatıcı, *"Ubada şert coluna çıday albay/ Tagdırdın buyruguna may albay/ Sarıbay, akılınan şaşıp ketti."* (Akmataliyev, Musakov ve Orozova 2007: 144) diyerek Sarıbay'ın yeminini bozmasını aklını şaşırarak olarak değerlendirir.

Kurmanbek destanında Bakbur Han'ın andından bahsedilmektedir. Afgan hanı Bakbur Han, güzelliği dillere destan kızı Kanışay'ı Ürgenç Nehri'ni geçip kendisini yenen yiğide vereceğine dair ant içer. Bu andı duyan Kurmanbek, *"Uguşuma karasam/ Bakburhandın antı bar/ Meni sıyap kim çıksa/ Kanışaydı berem dep/ Kaalap cürgön şartı bar."* (Musakov 2013a: 63) sözleriyle Bakbur hanın bu yeminini hatırlatır. Kurmanbek, güzel Kanışay'ı alabilmek için tüm zorlukları göze alır.

Seyitbek destanında babası Kurmanbek'in intikamını almak için can atan Seyitbek içindeki coşkuyu ve kararlılığı *"Kurmanbek kanıp kuuymun dep/ Oozumdan çıkan antım bar/ Aytkanıman kılayıp,/ Kıyşaybagan saltım bar."* (Musakov 2013b: 49) sözleriyle ifade eder ve babasının intikamını alacağına dair andını hatırlar.

---

² Kalıñ: Başlık Parası

Sarıncı Bököy destanında ölmek üzere olan ağabeyi Camgırcı'yı görmeye giden Bököy, yeğeninin suçlama ve kötölemesiyle karşılaşır. Sarıncı'ya kızan Bököy ona kızıp intikam almaya ant içer. Destanda bu ant sahnesi "*Tükpösöm senin kaniñdi/ Kıybasam çımın canıñdi/ Albasam tartıp malıñdi/ Ant içkendeney sargayıp/ Kayrattanıp küülönüp/ Kargaday bolgon balaga/ Kayta kayta süylönüp/ Kan Bököy turdu ordunan.*" (Alper 2004: 76) sözleriyle anlatılmaktadır. Bököy, yeğeninden öcünü alacağına, onun kanını döküp canını alacağına ve malına el koyacağına ant içer. Destanda yer alan bir başka ant sahnesi ise Sarıncı ile Ak Bermet arasında geçmektedir. Ak Bermet "*Karabaşım kespese / Kaynagama tiybeymin/ Ubayım tartıp sen menden/ Calgız uşu baştan aynıba/ Arka çaçım tüyörmün/ Asılım senden acırap/ Agañna kantip tiermin./ Altımış kün dep aytasıñ/ Ak Bermet kalbasa/ Altı cılı küyörmün*" (Alper 2004: 196) diyerek hayatta kaldığı sürece kayınamcası ile asla evlenmeyeceğini, sevdiği Sarıncı gittikten sonra bağlı saçını çözmeyeceğini ve gerekirse altı yıl değil altmış yıl bekleyeceğini söyleyerek ant içer.

Mendirman destanında Mendirman'ın karısı Kanışay ile anaları ayrı ağabeyi Külteber arasında bir yasak ilişki başlar. Külteber, Kanışay'a âşık olur, onun niyeti Mendirman'ı öldürüp Kanışay'ı almaktır. Asıl adlı ağabeyi bu niyeti öğrenince Mendirman'a kaçıp canını kurtarmasını söyler. Mendirman, Kanışay'ı da alıp kaçır ve yurttan uzaklaştığında Kanışay'ı sorgular. Kanışay, yasak aşkı itiraf edip pişmanlık bildirir ve bu kötü huyundan vazgeçeceğine dair ant verir ancak verdiği andı tutmayan Kanışay ileride Adıl Han ile de dost olup Mendirman'ın başına bela açar. Mendirman, Adıl Han'a "*Cüzü kara Kanışay/ Bul dağı ele meni sezbedi/ İçip antka toybodu/ Uşul işin koybodu.*" (Akmataliyev ve Caynakova 2009: 40) diyerek Kanışay'ın kötü huyunu anlatıp daha önce ant verdiği halde döndüğünü böyle bir kadının kendisine yarar getirmeyeceğini söyler.

Baktı Bolot destanında Altın Dağ'a tek başına sahip olmak isteyen Kaman Dev, halkı kandırmak için Altın Dağ'da güçlü bir ejderha olduğunu ve annesi büyücü Cedigerin Erkin Geçit'te bekleyerek bu ejderha ile mücadele ettiğini söyler. Bu yalan sayesinde halkı yıllarca Altın Dağ'dan uzak tutmayı başarır. Cediger cadaloz da oğlunun bu yalanını devam ettirip "*Erkin beldi kaytarıp/ El üçün tartkan tartına/ Elime duşman colotpoy/ Cetem deyt kılğan antına*" (Öyke 2004: 71) diyerek halkı ejderhadan koruyacağına dair ant içer.

Ant veren kimse sözünde durmak zorundadır, aksi takdirde andın sözünde durmayan kişiyi vuracağına inanılır. Andında durmamanın Tanrı tarafından da hoş karşılanmayacağını Tanrı'nın bu kişiyi çarpacağını, ata ruhlarının da razı olmayıp "arbak"ın onu vuracağını düşünen Kırgız Türkleri, yer ve suyun bile bu kişiyi lanetleyeceğine inanmaktadırlar. Andın yerine getirilmemesi durumunda ant içen kişinin belaya uğrayacağına dair inancı Er Koşoy, Er Eşim, Kococaş destanlarında öne çıkarılmaktadır. *Er Koşoy* destanında soyu Kıpçak olan Tatuha'nın küçük yaşta Çinlilere esir düştüğü ve çıkarları gereği Kırgız Kıpçak halkına ihanet edip Çinlilere hizmet ettiği

anlatılmaktadır. Halkına verdiği sadakat yeminini tutmayan Tatuha'yı ant vurur. Destanda geçen "*Tatuhani ant urdu*" (Tekalan 2002: 219) ifadesi onun başına gelen felaketlerin andını yerine getirmemesiyle ilgili olduğunu belirtir. Tatuha'nın casus olduğunu Taşıgül ortaya çıkarır. Böylece Tatuha üç yıl Kırgız Türklerine esir olur.

Er Eşim destanında Er Eşim, halkını Han Tursuna emanet eder. Han Tursun, Er Eşim'in halkına sahip çıkacağına dair ant içer. Han Tursun "*Aksak sarı at kozgolor/ Kalkıña kara sanagan/ Kanetkende dost bolor/ Antı şertten men cılsam/ Sarı özön Çüydü çañdatıp/ Samsıp öttü saylardan*" (Akmataliyev, Musakov ve Orozova 2007: 74-76) diyerek andından dönmesi halinde aksak sarı atın yerinden oynayacağını, Sar-Özön ve Çüy'ün nehirlerinin ters akacağını söyleyerek verdiği andı bozması durumunda başına belaların geleceğini bildiğini belirtir. Han Tursun böyle demesine rağmen andında durmaz ve Er Eşim'e ihanet eder, sonunda Eşim'in kılıcıyla ölür.

Kococaş destanında da andın yaptırım gücüne dair inanış öne çıkarılmaktadır. Kococaş, verdiği ant yüzünden kayberen Sur Eçki'nin peşine düşer, perişan bir şekilde dağlarda, kayalıklarda keçiye kovalar. Kococaş, ağzından çıkan bir ant ile bu sıkıntıları üstlenmiş olur. Andını yerine getirmediğinde andın kendisini vuracağını düşünen Kococaş, bir an olsun vazgeçmeden kecinin peşinden koşar. Destanda geçen "*Azapla cüröt Kococaş/ Anttaşkan bir ooz til menen*" (Akmataliyev ve Kırbaşev 2007: 158) sözleri Kococaş'ın bir ant yüzünden azapla yürüdüğünü ifade etmektedir. Kococaş, sonradan bu andı içtiğine pişman olur ama bir kere ağzından çıkan andı onu zorlamaktadır. Kococaş, pişman olsa da andından vazgeçmez. Onun peşine düşüp gelen Zulayka, kocasını vazgeçirip eve götürmek için çok uğraşır ama Kococaş; "*Karmaşıp koygon şert kıyın/ Karmabay şerti bütöpösö/ Ant kılsa munun moynunda/ Alıp bargan menen payda cok/ Az ömür sürböy üydö ölot*" (Akmataliyev ve Kırbaşev 2007: 174) diyerek edilen andı bozmanın zor olduğunu, andını yerine getirmeden eve dönse bile onu ant vuracağından evde de öleceğini söyleyip bu teklifi kabul etmez. Burada andın yaptırım gücüne yönelik inanç ön plana çıkmaktadır. Andını yerine getirmeyen kişinin kutsal güçler tarafından cezalandırılacağı düşüncesi Kococaş'ı zor ve meşakkatli bir yolculuğa mecbur bırakır ve en sonunda Kococaş andını yerine getirmek uğruna canından olur.

Sonuç

Söz verme, sözün inandırıcılığını arttırma gibi amaçlarla ve belli ritüellere bağlı kalınarak sarf edilen sözlere "ant" adı verilmektedir. Tüm Türk boylarının inanışlarında olduğu gibi Kırgız Türklerinin inanç dünyasında da sözün büyümlü gücüne inanılmaktadır. Bu bağlamda "ant berüü, kasam içüü, şert bayloo" gibi sözlerle ifade edilen "ant içme" eylemine yönelik inanışlar Kırgız Türklerinin kültüründe ve kültürün aynası olan destanlarında kendisine yer bulmaktadır.

Kırgız kültüründe verdiği sözü tutacağına yönelik güven/korku oluşturma yahut söylediği sözün inandırıcılığını arttırma gibi amaçlarla

içilen antların belli ritüellere dayandığı görülmektedir. Bu ritüeller andın yaptırım gücünü arttırıcı özelliktedir. Kırgız kültüründe yaygın olan ve destanlarda da öne çıkan ant ritüellerinden birisi, kişinin kendisine kargış vererek ant içmesidir. Bilindiği üzere Türklerin inanç dünyasında kargış da tıpkı ant gibi yaptırımı olan büyülü sözlerden oluşmaktadır. Kişinin andını kargış ile pekiştirmesi, andın geçerlilik ve inandırıcılık derecesini arttırmaktadır. İncelenen destanlarda kahramanlar kendilerine kargış verirken Kırgız Türklerinin inanç dünyasında kutsal olan Kuday/Teñir/ Alla, arbaklar(ata ruhları), yer, gök, su, yıldırım, güneş gibi kutsalların kendilerini çarpmasını dilemektedir. Ayrıca yine Kırgız kültürü içerisinde önem arz eden adın/sanın unutulup yok olması yönünde kargış verilmektedir. Bunun yanı sıra kahramanların kargış verirken çoğunlukla canını ortaya koyduğu, andını yerine getirmediği takdirde ölmeyi diledikleri görülmektedir. Bu ant içme biçimi, andını yerine getirmeyen kişinin tüm kutsallar tarafından lanetleneyeceği ve halk içinde bir değerinin kalmayacağı, ölümün bu kişi için çekilecek manevi cezalardan daha iyi olacağı yönündeki inancı yansıtmaktadır.

İncelenen destanlarda tespit edilen ant ritüellerinden birisi de kılıç yalama ve araya kılıç koymadır. Demir kültüne dayalı inanışlara bağlı olarak hammaddesi “gök demir” olan kılıcın cezalandırıcı gücüne inanılmış ve andı sağlamlaştırmak için kılıcın keskin yüzü yalanmış ya da araya kılıç konulmuştur. Ayrıca kılıç veya sivri bir nesne yardımıyla yeri yahut herhangi bir nesneyi kertme de ant ritüelleri arasında yer almaktadır. Kişinin kendi kanını akıtması da andı pekiştirmek için uygulanan bir pratik olarak incelenen destanlarda yer almıştır. Ant içtikten sonra ak boz kısarak ya da kara koyun kurban etmek, kurban edilen bu hayvanların kanına ellerini batırmak gibi uygulamalar da ant pratiği olarak tespit edilmiştir. Ayrıca destanlarda kahramanlar; kutsal kabul edilen Tanrı, doğa olayları, silah, ata ruhları, anne sütü, ekmek ve tuzu şahit gösterilerek ant içmektedir. Bunların yanı sıra avuç içine tükürme, karşıdakine sarılma, ant çubuğu kırıp saklama gibi uygulamalar da incelenen destanlarda yer alan ant pratikleri arasındadır. Destanlarda belli bir pratiğe başvurulmadan içilen antların da yaptırım gücüne inanıldığı görülmektedir.

Kırgız Türklerinin kültüründe yer alan ancak destanlarda tespit edilmeyen ant pratikleri de söz konusudur. Yırtıcı kuşların ve vahşi hayvanların tırnaklarını yalama, ayı derisinin üzerine oturup ayı kafasını ısırarak ant içme, kuruk veya kamçı sapı üzerinden atlama, demircinin körüğü üzerine ant içme, Kuran’a el basma gibi ant pratikleri incelenen destanlarda tespit edilmemiştir.

Belli bir pratikle desteklense de desteklenmese de “ant” tek başına yaptırım gücüne sahiptir. Kırgız Türkleri sözünü tutmayan kişiyi andın vuracağına inanmaktadır. Andından dönen kişiyi Tanrı ve ata ruhlarının çarpacağına, yer-su ve doğanın bütün kutsallarının lanetleyeceğine inanıldığından ant içen kişi ne pahasına olursa olsun sözünü tutmak

zorundadır. Ant ile ilgili bu inanış Kırgız Türklerinin destanlarında açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ADİLBEKOVA, Hatima (2002). *Kırgızca Cañıl Mirza Destanı'nın Transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine Aktarımı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AKMATALİYEV, Abdıldacan ve diğerleri (2007). *Kırgız Destanları-2*. (Akt.: Çaştegin Turgunbayer), Ankara: TDK Yayınları.
- AKMATALİYEV, Abdıldacan ve KIRBAŞEV, Keneş (2007). *Kırgız Destanları 3 Kococaş Destanı*. (Akt.: Fikret Türkmen, Gülsine Uzun ve Baki Bora Hança), TDK Yay.: Ankara.
- AKMATALİYEV, Abdıldacan ve CAYNAKOVA, Aynek (2009). *Kırgız Destanları-4: Mendirman*. (Akt. Ali Özgün Öztürk), Ankara: TDK Yayınları.
- AKMATALİYEV, Abdıldacan ve KADIRMAMBETOVA, Aynura (2009). *Kırgız Destanları-7: Boston*. (Akt. Naciye Yıldız), Ankara: TDK Yayınları.
- AKMATALİYEV, Abdıldacan ve diğerleri (2010). *Kırgız Destanları 9 Er Soltonoy*. (Akt. İsmail Turan Kallımcı), Ankara: TDK Yayınları.
- AKMATALİYEV, Abdıldacan ve MUSAKOV, Murat (2013). *Kırgız Destanları-13: Canış Bayış*. (Akt.: Mehmet Aça), Ankara: TDK Yayınları.
- ALİMOVA, Cıldız (2017). *Kırgız Destanları 14 Coodarbeşim Destanı*. Ankara: TDK Yayınları.
- ALPER, Kezban (2004). *Kırgız Destan Geleneği ve Sarinci Bököy Destanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAYAT, Fuzuli (2007). *Türk Mitolojik Sistemi I-II*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- CAYNAKOVA, Aynek (2004). *Cañıl Mirza (Abdıbalık Çorabayev Varyantı)*. (Akt.: Mehmet Aça), Ankara: TDK Yayınları.
- ÇELEBİ, Fatma (2007). *Kırgız Destanları-5: Eşimkul Menen Zuura*. (Anlt.: Cumagül Naruzbayev), Ankara: TDK Yayınları.
- ÇELİK, Şakire (2010). *Cañıl Mirza Destanındaki Epik Unsurlar*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DUMAN, N. Emine (2001). *Kızıbek Destanındaki Epik Unsurlar*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DURBİLMEZ, Bayram (2005). "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Üç Sayısı". *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 1-22.
- DURBİLMEZ, Bayram (2008). "Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar". *Turkish Studies*, C. 3, S. 6, s. 340-352.
- DURBİLMEZ, Bayram (2010). "Romanya Sözlü Türk Edebiyatı Ürünlerinde Mitolojik Sayılar". *Folklor / Edebiyat*, S. 64, s. 245-257.
- DURBİLMEZ, Bayram (2011). "Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar". *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, S. 3, s. 77-93.
- EGİMBAEVA, Saule (2012). *Kırgız Destanları 10 Güldana-Askazan Baadır*. (Akt.: Zekeriya Karadavut), Ankara: TDK Yayınları.

- GÜLENSOY, Tuncer (2011). *Manas Destanı (Türkiye Türkçesi İle)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İLİÇ, Yelda (2002). *Kırgız Halk Destanı Er Töştük (Gramer-Metin-Çeviri-Dizin)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İNAN, Abdülkadir (1987). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: TTK Yayınları.
- KÖSE, Nerin (1997). *Araştırmalar 2*. Ankara: Millî Folklor Yayınları.
- KÖSE, Nerin (2002). *Kococaş Destanı (Üsönbayev, Konokbayev ve Ceentayev Varyantları) İnceleme-Metin*. Ankara: Millî Folklor Yayınları.
- KÖSE, Nerin (2004). *Ak Möör Destanı (Akiyev, Eşmambetov, Baatırbek, Kudaybergenov-Bököçev, Sarıkunan, Kocekov ve Boronbayev Varyantları), İnceleme-Metin*. Ankara: Millî Folklor Yayınları.
- KÖSE, Nerin (2005). *Kurmanbek Destanı (Kalık Akiyev Varyantı) İnceleme-Metin*. Ankara: Millî Folklor Yayınları.
- MUKASOV, Murat (2013a). *Kırgız Destanları-11: Kurmanbek*. (Akt.: Ulanbek Alimov) Ankara: TDK Yayınları.
- MUKASOV, Murat (2013b). *Kırgız Destanları-12: Seyitbek*, (Akt.: Ulanbek Alimov), Ankara: TDK Yayınları.
- NAMATOV, Mirlan (2001). *Kırgızların Küçük Destanı Er Tabıldı (İnceleme ve Transkripsiyon)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- OROZOBAYEV, Mayrambek (2013). "Kırgızlarda Bir Gelenek Olarak Yemin Etme ve Yemin için Kullanılan Kelimeler". *Acta Turcica*, S. 2, s. 1-15.
- OROZOBAYEV, Mayrambek (2014). *Kırgızcadaki İslam Öncesi Geleneksel İnanç ve İnanışlarla İlgili Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- OROZOVA, Gülbara ve AKMATALİYEV, Abdıldacan (2010). *Kırgız Destanları-8: Kız Daryyka*. (Akt.: Ferah Türker), Ankara: TDK Yayınları.
- ÖYKE, Ceyda (2004). *Kırgızların Küçük Destanı Baktı Bolot*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ROUX, Jean-Paul (1998). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çev.: Aykut Kazancıgil), İstanbul: İşaret Yayınları.
- ŞENTÜRK ÜÇAY, Züleyha (2013). *Canış Bayış Destanı Moldobasan Musulmankulov Varyantı (Metin-Aktarma-İnceleme)*. Ankara: Gazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TEKALAN, Hümeıra Nur (2002). *Er Koşoy Destanı Transkripsiyonlu Metin, Aktarma, Gramatikal Dizin*. Ankara: Gazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TURGUT, Belgin (2000). *Sarıncı, Bököy-Kedeykan: Köroğlu ile İlgili Kırgız Destanları*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- YALÇIN, Belgin (1999). *Canış-Bayış Destanı (Metin-Aktarım-İnceleme)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- YILDIZ, Naciye (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: TDK Yayınları.